

Het failliet van de sociale zekerheid?!

of

Anomalieën ondergraven de houdbaarheid

Excellenties en genodigden,
Geachte experts van de sociale zekerheid,
Goede vrienden,
Dames en heren,

Op 2 januari 1992 verscheen er op de eerste pagina van De Standaard een artikel met als titel “Sociale zekerheid moet buikriem weer aanhalen”. Eén dag later nam L’Echo dat bericht over met als titel “Sécurité sociale: deux années d’errance selon une note transmise au formateur.”

De auteur van de studie was op dat moment op huwelijksreis en bij gebrek aan gsm onbereikbaar. Op 6 januari kwam hij terug op kantoor en kon hij meteen vertrekken naar de hoofdkwartieren van de verschillende politieke partijen die op dat moment een regering trachtten te vormen. Die regering, die van start ging begin maart van dat jaar, zou later de geschiedenis ingaan als de “noodregering-Dehaene”. De rest is geschiedenis.

Vandaag, 30 jaar later, organiseert het VBO een colloquium met als thema “Het failliet van de sociale zekerheid?!”. Als je de krantentitels van toen en de titel van het symposium van vandaag vergelijkt, zou de indruk kunnen ontstaan dat er niets veranderd is. Is dat zo? Stevent de sociale zekerheid, die door menigeen geroemd wordt, effectief af op een faillissement?

Wie het woord faillissement hoort, denkt meteen aan een financieel debacle. Maar je kan het ook bekijken vanuit andere invalshoeken, zoals daar zijn: rechten vs. plichten, insiders vs. outsiders, solidariteit vs. verzekering, efficiënte vs. ondoelmatige governance, enzovoort.

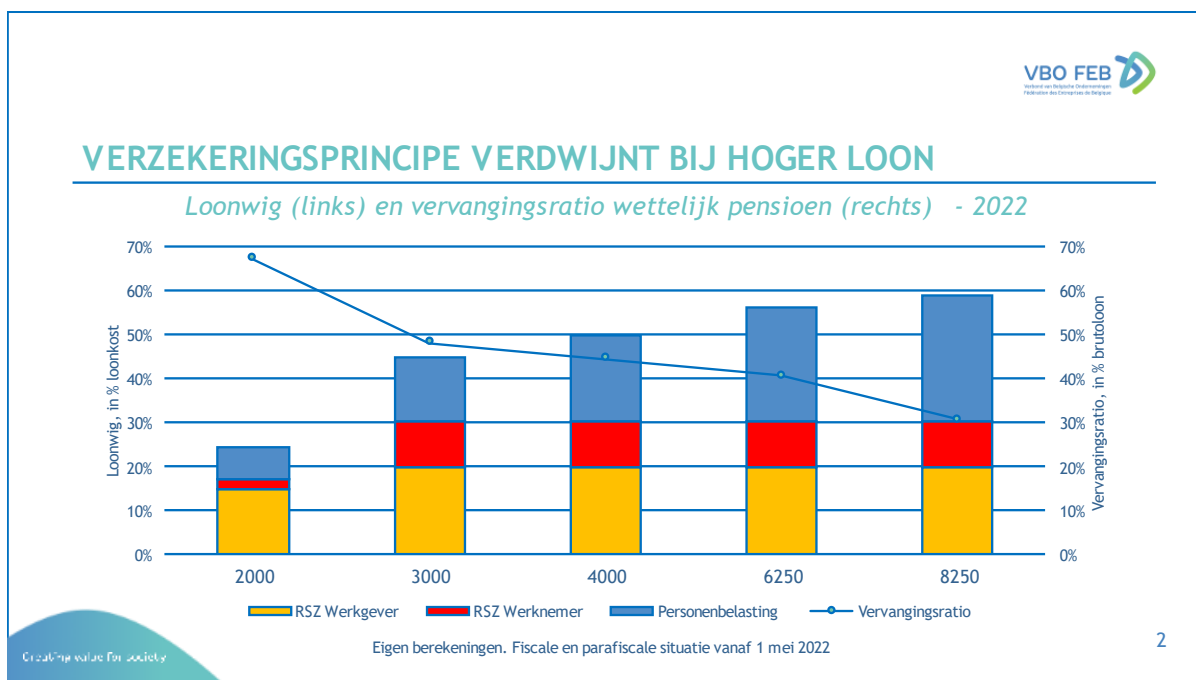
Nu, meer dan 30 jaar sinds het artikel in De Standaard en L’Echo, volg ik de sociale zekerheid nog steeds van nabij op. Toen het Globaal beheer sociale zekerheid opgericht werd, was ik er al bij. Toen de Algemene Raad van het RIZIV in werking trad, werd ik onmiddellijk bestuurslid. Toen de alternatieve financiering via o.a. de btw het licht zag, heb ik nogal wat simulaties gemaakt.

Vandaar dat ik vandaag bij wijze van intro met deze eminente groep van socialezekerheidsexperten - inmiddels aangegroeid tot bijna 200 deelnemers hetgeen bewijst hoe brandend actueel dit thema vandaag is - enkele overwegingen, ja zelfs enkele provocatieve statements, wil delen. Geheel ten persoonlijke titel, gebaseerd op eigen ervaringen en talloze gesprekken en debatten omtrent dit thema in de voorbije kwarteeuw. En natuurlijk hoeft u het daarmee niet eens te zijn, alhoewel het aangenaam zou zijn mocht u hier en daar kunnen bevestigen dat u geheel of gedeeltelijk akkoord kan gaan met de statements die ik u nu voor de voeten ga werpen. Ik noem ze de 5 anomalieën van de sociale zekerheid.

- Anomalie 1: De loonwig neemt toe, de vervangingsratio neemt af
- Anomalie 2: Deplafonnering sociale bijdragen, maar plafonnering uitkeringen
- Anomalie 3: Productiviteit en loonvorming, omgekeerde wereld
- Anomalie 4: Sluipende deresponsabilisering
- Anomalie 5: Nefast haasje-over-effect

Laat me kort even stilstaan bij elk van die 5 anomalieën.

Anomalie 1 slaat op de toenemende loonwig - dat is het verschil tussen de totale loonkost in hoofde van de werkgever enerzijds en het netto-inkomen dat op het einde van de maand op de bankrekening van de werknemer verschijnt anderzijds - in functie van de loonhoogte versus de afnemende retour vanuit de sociale zekerheid. Aangezien een grafiek meer zegt dan 1000 woorden: zie hier de realiteit van vandaag voor een loon gaande van 2000 euro/maand tot 8250 euro/maand. Met dank aan de collega's voor de verfijnde berekeningen.

Eenzijds ziet u hier de sterk oplopende loonwig van 25% voor een bruto maandloon van 2000 euro naar 60% voor een maandloon van 8250 euro. Anderzijds een dalende vervangingsratio voor het wettelijk pensioen van bijna 70% voor een bescheiden loon van 2000 euro in de maand naar om en bij de 30% voor een maandloon van 8250 euro. Niet te verwonderen dat het verzekeringsprincipe ondergesneeuwd geraakt, en meer en meer participanten aan het socialezekerheidssysteem het nut van hun solidaire deelname aan de groep in vraag zullen stellen.

Anomalie 2 houdt verband met het vorige maar vereist mijns inziens toch een bijzondere vermelding. Begin jaren 80 van de vorige eeuw werd een van de fundamentele principes van de

sociale zekerheid, met name solidariteit vs. verzekering, doorbroken. Toenmalig minister van Sociale zaken, Jean-Luc Dehaene, besliste om eenmalig de sociale bijdragen te deplafonneren in het kader van het budgettaire herstelbeleid, terwijl de uitkeringen geplafonneerd bleven. En zoals zo vaak in de politiek, eenmalig werd eeuwigdurend.

En toch lees je vandaag nog altijd artikels zoals “De kas van de sociale zekerheid wordt niet meer in solidariteit gespijsd”.

Het is dan ook goed dat we vandaag even blijven stilstaan bij deze perceptie die, volgens sommigen, realiteit is geworden. We hebben allemaal de indruk dat we veel bijgedragen hebben en veel te weinig terug krijgen als we met een socialezekerheidsrisico geconfronteerd worden. In de pensioensector is dat het meest frappant. Is het u al opgevallen wanneer u op tv interviews met (bijna) gepensioneerden bekijkt? “Ik heb gans mijn leven zoveel bijgedragen, en toch ontvang ik slechts een pensioentje van 1500 euro/maand waarmee ik onmogelijk mijn serviceflat of rusthuis kan betalen.” We denken in kapitalisatietermen - hoeveel heb ik bijgedragen en hoeveel krijg ik terug? - terwijl ons pensioenstelsel in essentie op repartitie is gestoeld, waarbij de huidige generatie werkenden bijdraagt voor de betaling van het pensioen van hun ouders.

Anomalie 3 is eerder een reflectie van een economist, hetgeen ik van vorming ben. De sociale zekerheid wordt - en vandaag iets minder dan vroeger - gefinancierd uit bijdragen op het loon. De loonvorming en bijhorende concurrentiekracht zijn m.a.w. van essentieel belang voor de financiële houdbaarheid van onze sociale zekerheid.

Welnu, volgens de economische wetmatigheden leidt een productiviteitsstijging tot een loonstijging. Dat werd trouwens met zoveel woorden in het fameuze Productiviteitspact onder sociale partners van 1954 en 1958 bevestigd. Tot de oliecrisis van 1974-1978 (eerste en tweede olieschok) was dat het geval. Nadien - midden de jaren 80 - zag je geleidelijk aan het omgekeerde ontstaan. Eerst spreken we de loonsverhoging af; nadien moet dat maar gecompenseerd worden door een hogere productiviteit. Het is toen dat de automatisatie van onze economie echt begonnen is, geholpen door de uitvinding van de computer. Die omgekeerde logica - eerst loonstijgingen en nadien productiviteitsstijgingen om die loonstijging betaalbaar te houden - zorgde ervoor dat meer en meer mensen vervangen werden door machines en robots. Daar machines en robots niet moe kunnen worden, zag je in de jaren 90 van vorige eeuw de roep om meer deeltijdse arbeid, een evenwichtiger work-lifebalance, extra tijdskrediet, ... toenemen. Het aantal verloven, op kosten van de solidariteit en de sociale zekerheid, steeg zienderogen. Vanaf het begin van deze eeuw begonnen ondernemers dan aan te dringen op een meer flexibele arbeidsorganisatie om intern alles nog georganiseerd te krijgen, hetgeen op zijn beurt reacties uitlokte bij werknemers om nog meer in te zetten op werkbaar werk. Enzovoort en zo verder. Een nefaste neerwaartse spiraal waar we vandaag de gevolgen van dragen.

Anomalie 4 heeft dan weer betrekking op de governance van de sociale zekerheid en in het bijzonder op de sluipende deresponsabilisering van de beheerders van de sociale zekerheid.

Initieel werd elke tak van de sociale zekerheid gefinancierd door een aparte eigen sociale bijdrage. De sociale partners waren met andere woorden verantwoordelijk voor het evenwicht binnen de tak die ze gezamenlijk beheerden. Inkomsten (bijdragevoeten) stonden in relatie tot uitgaven (uitkeringen), en vice versa.

Midden de jaren 90 van de vorige eeuw kwam het Globaal beheer eraan. Iets te eenvoudig, maar het komt hierop neer: alle inkomsten worden gecentraliseerd bij de RSZ en vandaar volgens behoeften verdeeld over de takken van de sociale zekerheid (zie figuur). Het Globaal beheer - met verantwoordelijke sociale partners samen met een sterke politiek samengestelde kabinetsdelegatie - zouden het geheel in goede banen moeten leiden. Wat gebeurde er in werkelijkheid? De verschillende beheerscomités transformeerden zich tot vragers van voldoende geld aan het Globaal beheer. En het Globaal beheer transformeerde zich tot vrager van extra geld aan de overheid om het geheel in evenwicht te houden. Weinigen stelden zich nog verantwoordelijk op aangezien deze structuur een perfecte illustratie is van het zogenaamde freerider-probleem: het zal de andere wel zijn die het probleem zal oplossen.

En als klap op de vuurpijl ... Met de invoering van de quasi ongeconditioneerde evenwichtsdotatie voelt niemand zich nog verantwoordelijk. Is er een tekort? Geen probleem. De federale overheid past automatisch bij. Aan dergelijke mechanismen gaat onze sociale zekerheid kapot en wordt het failliet ervan mijns inziens in de hand gewerkt.

Tot slot. Anomalie 5. Het haasje-over-effect. Begin deze eeuw ontdekten politici en experts de werkloosheidsval. Het verschil tussen het netto-inkomen uit arbeid en dat uit een werkloosheidsuitkering was te klein. Wie wil er nog gaan werken voor enkele euro's meer per maand? Oplossing: verlaag de belasting op de laagste lonen zodat de betrokkene netto meer overhoudt en het verschil met de werkloosheidsuitkering vergroot.

Twee jaar later, bv. naar aanleiding van de invulling van de welvaartsenveloppe, zetten de vakbonden stevast in op een verhoging van de werkloosheidsuitkering omdat ze die te laag vonden. Twee jaar later bij de vorming van een nieuwe regering kon je er gif op innemen dat men opnieuw de werkloosheidsval ging aanpakken. Enzovoort. Het haasje-over-effect was geboren. Het resultaat van dit alles is dat dé werkloosheidsval nog altijd bestaat, en vandaag bovendien nog versterkt wordt door een promotieval om u tegen te zeggen in de lagere inkomenscategorieën.

Is nu alles kommer en kwel? Natuurlijk niet! Als je internationale vergelijkende statistieken bekijkt, kan je niet naast de sterktes van ons systeem kijken. Zeer ruime dekking. Lage armoedegraad. Heel veel risico's worden gecoverd. Maar de bovenstaande anomalieën, en misschien nog andere disfuncties die vandaag tijdens dit symposium aangekaart zullen worden, verzwakken onvermijdelijk de fundamenten onder onze sociale zekerheid.

En dat is precies het opzet van deze studiedag: "Het failliet van de sociale zekerheid?!" Ik ben benieuwd of de experts en deelnemers aan deze bijeenkomst eerder een vraagteken dan wel een uitroepteken achter deze uitdagende titel zullen zetten.

Hartelijk dank voor uw deelname en zeer gewaardeerde inbreng.

Dank voor uw aandacht